https://doi.org/10.59295/stctce2025.II.03 CZU: 342.41(478)

ESENȚA ȘI CONȚINUTUL NORMATIV AL CONSTITUȚIEI. DEMANTELĂRI SEMANTICE ȘI ASPIRAȚII ÎN ERA GLOBALIZĂRII[7]

THE ESSENCE AND NORMATIVE CONTENT OF THE CONSTITUTION: SEMANTIC DISMANTLINGS AND ASPIRATIONS IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Ion GUCEAC,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID ID: 0000-0002-9497-4628, e-mail: guceacion@gmail.com

Abstract: *Unlike some European Union Member States, the Republic of Moldova cannot "boast" an enduring constitutional tradition. Most of the constitutions in its history were adopted or imposed in a way that did not reflect national specificity. Despite attempts to popularize the principles of European constitutionalism, this phenomenon is still perceived as one implemented "from above". Continuing to be perceived as a more abstract category for a good part of society, the Constitution is, in this respect, more a law of the state rather than of civil society. This situation urges the need to identify the patterns specific to the process of "naturalization" of the essence of our Constitution, through a deep understanding of its normative content. The present study is based on a qualitative methodology, specific to research in the field of legal sciences, based on documentary, comparative, and interpretative analysis of sources of constitutional law and specialized literature. The research methods used were analytical method, comparative method, hermeneutic method, historical method. Such a multidimensional approach made it possible to understand the essence and normative content of the Constitution from both theoretical and applied perspectives.*

Keywords: *constitution, constitutionalism, European constitutionalism, essence of the constitution, people.*

[7] Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor" (CONSEJ 01.05.02).

• Introducere

Constituțiile sunt, în mod firesc, produsul evoluției istorice, și nu creații abstracte ale spiritului. Acestea nu pot fi izolate de condițiile sociale, economice și politice ale unui anumit stat, deoarece ele reprezintă, mai curând, un tipar al realităților din societate decât o creație juridică formală. Tocmai din această cauză, de-a lungul timpului, doctrina și practica constituționalismului au generat o diversitate de interpretări privind esența constituției [1, p. 250–268; 2, p. 105–110]. Această varietate de viziuni este determinată în mare parte de specificul constituționalismului, care diferă de la o țară la alta şi presupune: existența unei constituții care trebuie să dispună de un caracter social şi democratic; reflectarea dispoziţiilor constituționale în conţinutul actelor legislative ale ţării; implementarea normelor constituţionale în activitatea cotidiană a societății respective, ceea ce demonstrează nivelul culturii politice şi juridice a cetăţenilor și gradul de respect faţă de Constituţie; un nivel înalt de dezvoltare economică, socială şi politică a ţării, deoarece, într-un stat subdezvoltat, populaţia este preocupată cu precădere de probleme sociale de rutină, în detrimentul respectării principiilor constituţionalismului.

Spre deosebire de unele state membre ale Uniunii Europene, precum Franța, Polonia sau România, Republica Moldova nu beneficiază de o tradiție constituțională solidă și îndelungată. De-a lungul istoriei sale, majoritatea constituțiilor au fost adoptate sau impuse într-un mod care nu reflecta specificul național, tradițiile, mentalitatea și modul de viață al populației. După o perioadă marcată de regim totalitar de tip comunist, Republica Moldova a adoptat, în anul 1994, o Constituție care aspiră să se alinieze modelelor statelor cu tradiții constituționale consolidate, obținute gradual, în urma unor procese istorice complexe și lupte pentru afirmarea drepturilor fundamentale. Această situație impune necesitatea identificării unor legități proprii ale procesului de „naturalizare” a esenței Constituției noastre, printr-o înțelegere profundă a conținutului său normativ.

Studiile realizate asupra procesului de adoptare și implementare a legislației constituționale în Republica Moldova scot în evidenţă anumite particularități ale constituţionalismului autohton. În pofida unor eforturi apreciabile de promovare a principiilor constituționalismului european, acest fenomen continuă să fie perceput ca unul impus „de sus”. Pentru o bună parte a societăţii, Constituţia rămâne o categorie mai mult abstractă, fiind văzută mai degrabă ca o lege a statului, nu a societăţii civile. Nu întâmplător s-a constatat că statelor aflate în proces de tranziţie de la un regim politic la altul li s-au „sugerat”, prin

diferite modalităţi, modele de reformare, a căror eficacitate a fost testată şi validată în alte condiţii de timp şi de loc. Aceste realități ar trebui să fie cunoscute şi de pseudoreformatorii autohtoni care, în sprijinul unor proiecte de acte legislative „necioplite", invocă experienţa altor state, ignorând cu desăvârşire faptul că procesul de creaţie legislativă este condiţionat de factorii de configurare a dreptului (cadrul social-economic, istoric, naţional, politic, ideologic şi cultural, factorul uman etc.).

Tendinţa justificată și evidentă de evoluție a constituţionalismului în Republica Moldova este „alterată" și de o criză a guvernării, generată de factori precum: absenţa responsabilităţii democratice şi a supremației legii, în contextul unei corupţii dominante și al abuzurilor împotriva drepturilor omului; incapacitatea de soluționare a conflictului transnistrean într-o manieră constructivă; criza economică, provocată, în parte, şi de eşecul reformelor economice liberale şi al standardelor de integritate, competență şi profesionalism în administraţia de stat; acutizarea contradicțiilor sociale; deteriorarea valorilor morale și dezumanizarea societății, precum și alte fenomene nocive.

• Materiale și metode

Studiul de față se bazează pe o metodologie calitativă, adecvată cercetărilor din domeniul științelor juridice, fiind fundamentat pe analiza documentară, comparativă și interpretativă a izvoarelor de drept constituțional și a literaturii de specialitate. Printre principalele materiale analizate se numără: Constituția României din 1866, Constituția din 1923, Constituția din 1938, Constituția din 1948, precum și Constituțiile Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești din anii 1925 și 1938, alături de Constituțiile Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din 1941 și 1978. Constituția Republicii Moldova din 1994 a reprezentat sursa principală de drept și obiectul central al analizei normative. Literatura de specialitate a cuprins lucrări esențiale din domeniul dreptului constituțional, alături de articole științifice relevante, care au oferit fundamentul teoretic necesar și au contribuit la definirea conceptelor analizate. De asemenea, jurisprudența Curții Constituționale a avut un rol semnificativ în interpretarea și înțelegerea esenței și conținutului normativ al Constituției.

Metodele de cercetare utilizate au fost: **metoda analitică**, pentru examinarea structurii și conținutului normativ al Constituției, cu accent pe principiile fundamentale, drepturile și libertățile fundamentale, instituționalizarea puterii publice și mecanismele de control constituțional; **metoda comparativă**,

utilizată pentru a evidenția asemănările și diferențele dintre diverse etape de evoluție a constituționalismului, în scopul clarificării elementelor universale și a particularităților istorice; **metoda hermeneutică** (de interpretare juridică), aplicată pentru a surprinde sensul și finalitatea normelor constituționale, în raport cu valorile fundamentale ale statului de drept; **metoda istorică**, în mod special, pentru a analiza evoluția conținutului normativ al Constituției în contextul dezvoltării Republicii Moldova. O astfel de abordare multidimensională permite înțelegerea profundă și nuanțată a esenței și conținutului normativ al Constituției, atât din perspectivă teoretică, cât și practică.

• Rezultate și discuții

Suntem solidari cu autorii care susțin că fiecare constituție trebuie analizată și din perspectivă istorică, deoarece „prin dispozițiile sale reflectă jocul politic, raportul între forțele politice influente în momentul adoptării sale" [3, p. 229].

La timpul lor, Marx și Engels subliniau esența de clasă a constituției, fiind convinși că aceasta consolidează victoria politică a clasei dominante din punct de vedere economic. Inspirat de adoptarea Constituției Prusiei, considerată o „cursă întinsă poporului prusian pentru a-l priva de drepturile pe care fostul rege i le-a promis pe vremea când avea nevoie de sprijinul poporului", Engels spunea că această constituție „marchează prăbușirea absolutismului şi a nobilimii şi venirea la putere a burgheziei [...] începutul unei mişcări care va duce foarte curând la instituirea unui sistem reprezentativ pentru burghezie, la introducerea libertăţii presei, a judecătorilor independenţi şi a curţilor cu juri, şi este greu de spus cum se va termina această mişcare" [4, p. 36]. La rândul său, V. I. Lenin, a interpretat esența constituției astfel: „legile fundamentale ale statului, în general, și legile referitoare la dreptul de a alege deputați în instituțiile reprezentative și la competența lor exprimă raportul real de forțe în lupta de clasă" [5, p. 356].

În viziunea lui V. I. Lenin, „Constituția sovietică", ca și Sovietele, „a fost făurită într-o perioadă de luptă revoluționară", fiind prima constituție care a proclamat „ca putere de stat puterea oamenilor muncii și i-a privat de drepturi pe exploatatori ...". Principala deosebire dintre această constituție și celelalte existente în lume este, potrivit lui Lenin, „chezășia victoriei asupra capitalului". Odată cu adoptarea „Constituției sovietice" care „oglindește idealurile proletariatului din lumea întreagă, „se apropie ceasul răfuielii cu burghezia din toate țările" [6, p. 567].

După preluarea puterii de către bolșevici în octombrie 1917, noua forță politică – cu sloganuri despre pace, pâine, libertate, menite să rezolve problemele presante ale dezvoltării naționale –, a luat calea stabilirii dictaturii proletariatului „pentru reprimarea împotrivirii exploatatorilor". Să conducă această reprimare, s-o înfăptuiască este în stare numai proletariatul, „singura clasă revoluţionară până la capăt, singura clasă capabilă să unească în lupta împotriva burgheziei, pentru completa ei înlăturare, pe toţi cei ce muncesc şi sunt exploataţi" [7, p. 22]. Toate constituțiile existente până atunci au stat de strajă intereselor claselor dominante. Singura Constituția sovietică servește și va servi în permanență interesele oamenilor muncii și ea constituie un instrument puternic în lupta pentru înfaptuirea socialismului [8, p. 568].

După cum se poate observa, potrivit acestui curent, esența constituției constă în exprimarea raportului real de forțe în lupta de clasă. Abordarea esenței constituției prin prisma teoriei claselor a servit ulterior drept justificare pentru aplicarea terorii împotriva categoriilor sociale care nu împărtășeau ideea „construcției comunismului".

Așa a fost să fie că hipertrofia teoriei marxiste privitoare la clase și conflictele de neîmpăcat dintre acestea a dominat timp de multe decenii doctrina constituțională promovată în țara noastră [9]. Analizând esența constituției din punctul de vedere al evoluției istorice, o parte dintre autori mai rămân sub influența doctrine marxiste, opinând că „interesele unei anumite forțe politice sunt reflectate în constituție în măsura în care acestea au reușit să fie apărate și convenite cu alte forțe politice" [10, p. 38].

Această abordare a esenței constituției, moștenită de la Lassalle, potrivit căruia „relația forțelor sociale într-un stat, raporturile de putere dintre diferitele clase [...] care compun statul, determină Constituția de fapt a unei țări" [11], a dăinuit în timp și spațiu și mai poate fi întâlnită și astăzi în conținutul unor tratate de drept constituțional. Profesorul Cristian Ionescu recunoaște că, din punct de vedere istoric, definiția constituției enunțată de Lassalle este „parțial exactă", în sprijinul acestei opinii fiind invocată „lupta între burghezie și nobilimea grupată în jurul monarhului" care a dat naștere „constituționalismului modern" [3, p.229]. În opinia acestuia, spre deosebire de concepția lui Lassalle, care epatează esența constituției ca „rezultat al raporturilor de forță între două clase...", concepția marxist-leninistă pune accentul pe lupta de clasă, ceea ce presupune „[...] înlăturarea adversarilor din viața politică – practic instituirea unui regim politic totalitar, privilegii sociale, represiune socială ș. a." [3, p.230]

Totuși, trebuie să ținem cont și de fragilitatea fundamentului doctrinar al acestei concepții, motiv pentru care ea nu s-a bucurat de o susținere plenară. Un contraargument solid este dat chiar de teoria contractului social, formulată de Jean-Jacques Rousseau. Potrivit acestuia, problema fundamentală pe care o rezolvă contractul social rezidă în identificarea unei forme de asociere care, „prin totalul forţei comune, să apere și să ocrotească persoana şi bunurile fiecărui asociat în parte, astfel încât oricine s-ar uni cu ceilalţi să nu se supună, totuși. decât sie însuși şi să rămână liber cum a fost şi până atunci” [12, p.33].

În acest context, ne pare extrem de interesantă poziția „părinților” dreptului constituțional românesc. Și aici observăm câteva tendințe. Astfel, profesorul G. Grigorovici, pornind de la diversitatea teoriilor cu privire la constituție, recunoștea că, în general, fiecare constituție este un „pact fundamental între clasele care compun o societate” [13, p.107]. Profesorii Paul Negulescu și George Alexianu erau de părere că constituția „exprimă raportul forțelor care există într-o țară...”, aceasta reliefând „întreaga organizare a comunității populare” [14, p.20].

Perioada istorică în care esența de clasă a constituției lua amploare a fost marcată de opinia profesorului Constantin Stere, care susținea că natura constituției este determinată de calitatea acesteia de „contract social care îl leagă pe individ, iar violarea acestui pact reziliază contractul”, oferind indivizilor, indiferent de apartenența de clasă, dreptul „să-și apere [...] drepturile lor inviolabile, imprescriptibile și anterioare statului” [15, p.36].

În anii ’30 ai secolului al XX-lea, cunoscutul sociolog român Ștefan Zeletin scria că, din punct de vedere istoric, constituția „s-a născut ca rezultat și încheiere a luptei între două forte sociale: pe de o parte, puterea de stat, reprezentată prin regalitate, pe de altă parte, poporul, reprezentat prin burghezie”. [16, p.143].

Deși nu excludea lupta de clasă, profesorul Romul Boilă era convins că aceasta nu poate fi împiedicată decât prin „introducerea unei vieți constituționale cinstite, care poate apoi înfăptui dreptatea socială”. În opinia sa, dreptatea socială poate fi garantată doar de o Constituție care să asigure „validitatea tuturor energiilor existente în stat și care garantează ocrotirea tuturor intereselor” [17, p.539].

Aceste opinii demonstrează incontestabil că doctrina juridică a influențat în mod semnificativ procesul de elaborare a constituțiilor, contribuind atât la definirea principiilor fundamentale, cât și la conturarea conținutului normativ care le reflectă esența. Ideile și conceptele teoretice dezvoltate de gânditori precum Hans Kelsen**,** care a promovat concepția normativistă asupra

constituției, văzută ca „treapta cea mai înaltă din punct de vedere a dreptului pozitiv” [18, p.272], au influențat profund nu doar redactarea constituțiilor, ci și interpretarea lor ulterioară.

Prin urmare, doctrina nu doar că a însoțit procesul constituțional, ci a fost un participant activ la modelarea sa, lăsându-și amprenta asupra conținutului normativ al constituțiilor, care reflectă în mod direct concepția despre stat, societate și drept într-un anumit context istoric.

Un exemplu relevant în acest sens este oferit de *Constituția României din 1866, care* stabilea în mod expres (art. 10) inexistența niciunei „deosebiri de clasă”, toți românii fiind considerați „egali în fața legii și datori a contribui fără osebire la dările și sarcinile publice” [19, p.141–173].

Constituția României din 1923 (art. 8) a dezvoltat aceste dispoziții, statuând că „Nu se admite în stat nicio deosebire de naștere sau de clasă socială”. Românii, fără deosebire de originea etnică, de limbă sau de religie, sunt considerați egali în fața legii. Potrivit Constituției (art. 10) toate privelegiile „de orice natură, scutirile și monopolurile de clasă sunt oprite pentru totdeauna în statul român” [20, p.196–214].

Nici *Constituția României din 1938* (art. 6) nu admitea, în Statul Român, „nicio deosebire de clasă socială”, toți românii, fără deosebire de origine etnică și credință religioasă, fiind declarați „egali înaintea legii” (art. 5) [21, p.174–195].

Spre deosebire de abordările regăsite în constituțiile României, constituțiile socialiste relevă o accentuare a esenței de clasă.

Astfel, *Constituția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești din 1925* (art. 2) preciza că puterea truditorilor (nu a poporului sau populației) se realizează prin „sovietele deputaților din partea muncitorilor, țăranilor și ostașilor roșii, congresele lor și organele formate de acestea” [22, p.215–226]. Doctrina din perioada statului sovietic a calificat aceste soviete drept „germenii noii puteri revoluționare”, iar despre clasa muncitoare se menționa că, pentru prima data în istorie, „s-a manifestat în rolul de conducător al întregii societăți ...” [23, p.53].

Un bilanț politic de cea mai mare importanță, reflectat în această Constituție, în opinia unor autori, „l-a constituit întărirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime, precum și intelectualitatea truditoare în curs de formare ...” [24, p.43].

Constituția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești din 1938 (art. 1) declara tranșant că aceasta este „statul socialist al muncitorilor și țăranilor”, toată puterea fiind conferită „truditorilor orașului și satului în fața sovetelor de deputați a truditorilor” (art. 3).

Potrivit art. 2, „sovietele de deputați a truditorilor" au evoluat în „rezultatul răsturnării puterii moșierilor și capitaliștilor și a dobândirii dictaturii proletariatului ...". Esența de clasă a acestei Constituții trecea ca un fir roșu prin întregul conținut normativ. Astfel, declarând drepturi fundamentale pentru cetățeni și egalitatea lor în drepturi (art. 90), Constituția stabilea, în repetate rânduri, priorități pentru „truditori" ori dreptul celor mai activi și conștienți cetățeni „din rândurile clasei muncitorești și din celelalte pături ale truditorilor" de a se asocia în partidul comunist (al bolșevicilor), considerat „otreadul de frunte al truditorilor..." și „centrul conducător al tuturor organizațiilor truditorilor ..." [25, p.127–242].

Constituția Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din 1941 menținea același spirit de „clasă", făcând referire la statul „socialist al muncitorilor" (art. 1), la sovietele deputaților truditorilor ca „temelie politică", la răsturnarea „puterii moșierilor și capitaliștilor" (art. 2), precum și la puterea „truditorilor orașului și satului" (art. 3). Trebuie să recunoaștem că această Constituție consacra egalitatea cetățenilor în drepturi, dar această egalitate ținea doar de naționalitate și rasă (art. 110) [26, p.243–264].

În conținutul normativ al *Constituției Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din 1978* observăm detașarea de la esența de clasă, republica fiind declarată un „stat socialist al întregului popor" (art. 1), în care „toată puterea aparține poporului" (art. 2) [27, p.265–302].

Spre deosebire de Constituția Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din 1941, *Constituția României din 1948* opera cu noțiunea de „Stat popular" (art. 1), apărut ca rezultat al luptei „dusă de popor în frunte cu clasa muncitoare" împotriva fascismului, reacțiunii și imperialismului, întreaga putere de stat emanând de la popor și aparținând acestuia [28].

În realitate, constituțiile socialiste conțineau numeroase prevederi care erau departe de principiile și idealurile democrației și statului de drept. Această disonanță era cauzată de prioritatea ideologiei moniste asupra statului de drept și a sistemului politic monopartidist. În istoriografia dezvoltării constituționale a României, printre caracteristicile esențiale ale constituțiilor de tip socialist este menționată și „unicitatea orientării comuniste" în cadrul căreia se „supralicitează valorile sociale (patrie, popor, partid, proprietate socialist, muncă)" și sunt neglijate valorile individuale (libertate, proprietate individuală, demnitate, onoare, competență), reprimându-se aspru transgresările unor valori socialiste tradiționale de muncă și viață [29, p.198].

Constituțiile din perioada sovietică, aplicate în Republica Moldova, au întrunit toate trăsăturile sistemelor totalitare de guvernare de tip marxist, cărora

li s-a conferit o formă constituţională adaptată condiţiilor concret-istorice şi realităţilor politice existente într-o etapă sau alta de evoluţie a statului. Printre caracteristicile care exprimă esența acestor constituții putem menționa: renunţarea la principiul separaţiei celor trei puteri şi înlocuirea acestuia cu principiul unicităţii şi deplinătăţii puterii; substituirea pluralismului politic cu monopolul unui singur partid; subordonarea întregului aparat de stat unui singur partid; restrângerea unor drepturi şi libertăţi cetăţeneşti şi subordonarea individului în fața statului; absolutizarea luptei de clasă şi extinderea acesteia asupra tuturor oponenţilor clasei muncitoare, în fapt – ai unicului partid; prezentarea intereselor de grup ca interese sociale ale întregii societăţi şi dirijarea eforturilor tuturor forţelor sociale spre realizarea acestora, dar în beneficiul grupului politic minoritar; instituţionalizarea intervenţiei şi controlului statului asupra întregii vieţi economice şi social-politice şi consolidarea caracterului represiv, în primele etape ale construcţiei socialiste; crearea unui nou tip de „democraţie socialistă”, considerat, în mod demagogic, superior democraţiei parlamentare occidentale şi antrenarea formală a cetăţenilor în acte de conducere politică la nivel central şi local.

La sfârșitul anilor ’80, criza profundă a sistemului totalitar sovietic a condus la procese de democratizare („perestroika”), ceea ce a dus inevitabil la anumite schimbări în dezvoltarea constituțională a țărilor socialiste.

În consecință, socialismul totalitar a fost respins de majoritatea acestor țări, însă unele prevederi ale vechilor constituții au influențat conținutul multor constituții moderne (inclusiv cele din țările în curs de dezvoltare), în special în domeniul principiilor socio-economice. Astfel, cele mai avansate constituții din punct de vedere socio-economic prevăd principiile echității sociale, parteneriatului social între angajați și angajatori, responsabilității sociale a tuturor categoriilor populației pentru dezvoltarea societății; posibilitatea naționalizării proprietății private și limitele acesteia; funcția socială a proprietății private; stabilesc limitele proprietății funciare, previn concentrarea proprietății și a averii în mâna unei minorități; stabilesc mijloace de subzistență suficiente și salariul minim prevăzut de lege; protecția împotriva exploatării nedrepte și asistența socială pentru anumite categorii de populație etc. Tocmai aceste prevederi (și nu dispozițiile privind sistemul autorităților publice, componența și atribuțiile acestora) determină imaginea constituției moderne.

Admisiunea civilizației umane într-o nouă etapă de dezvoltare a necesitat, în mod persistent, actualizarea elocventă a viziunilor asupra esenței constituțiilor moderne. Problemele globale și contradicțiile caracteristice civilizației post-industriale determină, în mod obiectiv, creșterea importanței scopurilor,

valorilor și intereselor nu ale unor clase, straturi sau grupuri sociale individuale, ci ale unor valori și interese comune întregului popor. De pe o poziție autentic democratică, profesorul Cristian Ionescu consideră că esența constituției constă în „reflectarea politico-juridică a condițiilor social-istorice și politice existente într-o societate la un moment dat, precum și a intereselor generale, fundamentale ale națiunii, private din perspectiva procesului de cucerire prin competiție electorală democratică a puterii și exercitarea acesteia pentru înfăptuirea *binelui comun* al poporului" [3, p.230].

Constituțiile moderne, indiferent de particularitățile statelor în care au fost adoptate, nu pot decât să consolideze valorile și interesele inerente întregii societăți, care au o semnificație comună pentru toate clasele și straturile sociale. Este de menționat că o astfel de interpretare a esenței constituției domină de mai mult timp. De exemplu, raportorul comitetului de delegați ai secțiunilor însărcinate cu examinarea proiectului Constituției României din 1866, Aristide Pascal, menționa: „Constrituția unei națiuni este forma ce ea adoptă pentru exercițiul autorității sale" [30, p. 436]. În opinia acestuia, „toate clasele societății, atât cele mai puțin luminate, cât și cele mai luminate", participă, prin delegații lor, la eleborarea legilor [30, p. 440]. Totuși, observăm că Aristide Pascal admite o discriminare fondată pe apartenența la o anumită clasă atunci când argumentează dezacordul față de universalitatea votului. Potrivit lui, admiterea votului universal este „paralizarea sau anihilarea voturilor claselor inteligente și cultivate", care sunt mai puțin numeroase decât clasa în care educația nu „a putut fi așa de îngrijită ..." [30, p.441].

Deși nu împărtășim în totalitate opinia reputatului sociolog român Dimitrie Gusti, potrivit căreia constituția „nu are a crea și inventa nimic", suntem solidari cu perspectiva sa că aceasta formulează „psihologia socială, starea economică, dezideratele dreptății sociale și aspirațiile etice ale națiunii" [31, p.21].

Din perspectiva realității din epoca modernă, credem că pentru aprecierea adecvată a esenței constituției, este necesar să fie luate în considerare manifestările acesteia atât în interiorul țării, cât și în sfera relațiilor internaționale. În acest context, în literatura de specialitate este promovată noțiunea de „globalizare constituțională", înțeleasă ca „unul dintre fluxurile generale de mișcare, incluzând și alte fenomene din dezvoltarea constituțională a statelor lumii, deși toate aceste fenomene au propriile trăsături și pot fi studiate separat" [32, p.137–141]. Una dintre trăsăturile fundamentale ale globalizării se referă la esența constituției, aceasta fiind percepută din ce în ce mai mult ca un document ce stabilește cadrul juridic fundamental pentru soluționarea contradicțiilor din societate.

În opinia noastră, esența constituției reflectă nu numai structura socială a societății sau natura și organizarea puterii și administrarea treburilor societății și ale statului, ci și poziția statului în cadrul comunității internaționale, precum și conținutul relațiilor sale cu ceilalți participanți la relațiile internaționale.

Totodată, esența constituției nu este „ceva" dat și „neclintit" odată pentru totdeauna. În funcție de nivelul de dezvoltare socială, aceasta suferă schimbări semnificative, determinate în mod obiectiv de structura socială a societății, de imperativele democratizării, de natura relațiilor internaționale. Aceste schimbări necesită o percepţie adaptată în teoria şi practica edificării constituţionale. Prin urmare, sunt necesare abordări noi, care să excludă convingerile depășite sau nejustificate, ce pot împiedica revalorificarea conceptului de progres social şi rolul constituţiei în acest proces. Pe plan practic și politic, considerăm că este important ca actualele constituții să reflecte o astfel de optică a progresului social capabilă să pună în lumină cât mai plenar potențialul umanist al societății.

Totuși, doctrinarii contemporani nu s-au detașat totalmente de abordarea esenței constituției din perspectiva principiilor de clasă. Astfel, apreciind constituţia ca izvor principal al dreptului constituţional, care „reglementează relaţiile sociale fundamentale, dar care sunt *esenţiale* (sublinierea ne aparține) pentru instaurarea, menţinerea şi exercitarea puterii" [33,p. 57], unii autori identifică în cadrul sistemului de drept o categorie de norme juridice (fundamentale) care „privesc esenţa statornicirii dominaţiei unor grupuri sociale, clase" și celelalte norme „diferenţiate prin obiectul de reglementare" [33, p.29].

Cele relatate mai sus nu implică dispariția sau dizolvarea intereselor sociale ale unor straturi, cum ar fi, de exemplu, stratul de mijloc, și nici aprecierea corespunzătoare a esenței constituției. Dar nu există nicio îndoială că interesele și nevoile diferitelor straturi (clase) sociale reflectate în ea pot fi realizate în contrast cu interesele și nevoile naționale. Anume aceste interese sunt cele capabile să integreze societatea și să orienteze activitatea diverselor structuri sociale și naționale în direcția legităților generale ale progresului social.

În acest context, Constituția poate și ar trebui să acționeze ca un echilibru normativ al intereselor tuturor straturilor (claselor) sociale ale societății care formează o singură comunitate socială – poporul Republicii Moldova, căruia, potrivit Constituției (art. 2), îi aparține suveranitatea naţională. Mai mult decât atât, Constituția prevede că nicio parte a poporului, niciun grup social, niciun partid politic sau o altă formațiune obștească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu [34]. Așadar, Constituția ar trebui să se fundamenteze nu pe aspirații restrânse, de clasă, ci pe o consonanță justă și pe interacțiunea dintre diferite interese existente în stat, toate vizând bunăstarea poporului.

Dacă metodologia cercetării constituției este ghidată de ideea cooperării sociale, statul va fi prezentat ca un mijloc de consimțământ și compromis public, o modalitate de formare a unui anumit echilibru al diverselor interese existente în societate. În această logică, constituția evoluează ca un instrument de legitimare a armoniei și parteneriatului social, a păcii sociale, și nicidecum ca un mijloc de avantajare a unui anumit strat social.

Această abordare a fost, de altfel, preferată de majoritatea creatorilor constituțiilor adoptate în perioada contemporană.

Conceptele de „popor", „popor moldovenesc", „poporul Republicii Moldova", „unitatea poporului Republicii Moldova" se regăsesc în textul Constituției noastre. În schimb, Constituția nu utilizează noțiunile de „clasă" sau „clasă dominantă". Dimpotrivă, art. 10 din Constituție stabilește că statul are ca fundament unitatea poporului și că acesta recunoaşte şi garantează dreptul tuturor cetăţenilor la păstrarea, dezvoltarea şi exprimarea identității etnice, culturale, lingvistice şi religioase.

Respingerea filosofiei de clasă de către autorii Constituției Republicii Moldova este demonstrată prin prevederile consacrate drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În mod special, este vorba despre drepturile omului, indiferent de statutul social. Constituția folosește termeni precum „popor", „om", „personalitate", „persoană", „tuturor", „toți", „orice persoană", „fiecare", „cetățean", „cetățeni", „nimeni", „cetățeni străini", „apatrizii", „oricui", „persoane fizice", „copii", „părinți", „orice salariat", „tineri", „mama şi copilul", „copii bolnavi ori cu dizabilități" etc., dar nu conține concepte precum „clase", „burghezie" „muncitori", „țărani", „luptă de clasă" ș.a.

Mai mult, în textul Legii fundamentale este consacrată teoria voinței supreme a poporului, ca element esențial. Constituția (art. 2) atribuie suveranitatea naţională poporului, iar textul debutează cu cuvintele: „**NOI**, reprezentanții plenipotențiari ai poporului Republicii Moldova, deputați în Parlament ...". În același timp, Constituția nu admite exercitarea puterii de stat în nume propriu niciunei persoane particulare, niciunei părți din popor, niciunui grup social, niciunui partid politic sau formațiuni obștești.

• Concluzii

Fără să pretindem la o evaluare integrală, dar ținând cont de obiectul prezentului studiu, vom atrage atenția asupra următoarelor.

În primul rând, poporul este subiect al raporturilor de drept constituțional, în care cealaltă parte obligatoriu este statul, organele și funcționarii săi, precum și toate celelalte subiecte de drept care fac obiectul interdicției de a

prelua puterea sau de a-și însuși puterea sub amenințarea cu tragerea la răspundere conform legii.

În al doilea rând, poporul deține putere constitutivă, care nu poate fi transferată nimănui, în timp ce puterea de stat (legislativă, executivă sau judecătorească) este o putere instituită de popor care acționează în numele poporului și la porunca lui. De aici rezultă că suveranitatea statului este secundară suveranității poporului, întrucât limitele puterii de stat și discreția sa „liberă" sunt determinate de popor și nu pot fi încălcate de stat fără riscul pierderii legitimității.

În al treilea rând, cetățenii transferă statului nu puterea în sine, ci dreptul de a aplica această putere. Prin urmare, exercitarea puterii de către deținătorii ei concreți este justificată în măsura în care aceștia exprimă interesele poporului înscrise în Constituție în conținutul actelor adoptate de puterile legislativă, executivă și judecătorească.

În al patrulea rând, formele juridice prin care un stat dobândește legitimitate nu pot fi decât referendumul și alegerile libere. Puterea legitimă este întotdeauna o putere limitată în timp, iar alegerile libere poartă un caracter periodic și trebuie să se desfășoare în conformitate cu termenele stabilite de Constituție și de legislația electorală. Excepțiile sunt admise numai în cazurile și condițiile prevăzute de lege. Aceste principii justifică promovarea, în textul constituțiilor, a „primatului" societății asupra statului. Însă problema ține nu doar de consolidarea constituțională, ci și de asigurarea priorității societății civile în procesele de autoguvernare stabilite de Constituție.

De fapt, actuala Constituție a Republicii Moldova consacră principiul pluralismului politic și incompatibilitatea acestuia cu dictatura şi cu totalitarismul, proclamă libertatea de asociere a partidelor şi a altor organizaţii social-politice, reglementează relațiile de proprietate, căsătorie, familie, educație, libertatea creației etc., stabilind astfel principii și norme privind organizarea și funcționarea societății. Tocmai din acest motiv, Constituția este considerată legea fundamentală nu numai a statului, ci și a societății, mai ales că societatea nu se poate dezvolta armonios fără participarea statului la acest proces.

La mai bine de trei decenii de la adoptarea Constituției Republicii Moldova, aceasta ar trebui tratată cu mai multă viziune, astfel încât să devină, în mod real, principala sursă a ordinii juridice a statului, standardul de referință pentru interacțiunea dintre oameni și diverse forme de asociere a acestora, precum și modelul de integrare a activităților sociale ale subiecților din sfera publică în concordanță cu valorile consacrate chiar în textul constituțional.

• Referințe bibliografice:

1. Guceac I. Tratat elementar de drept constituțional. Vol. I. Chișinău, ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 2020, 471 p. ISBN 978-9975-151-78-8.
2. IONESCU Cr. Teoria generală a dreptului constituțional. Drept constituțional și instituții politice. Studii universitare de licență. Ediția a 2-a, revizuită și adăugită. București. Editura Hamangiu, 2025, 655 p. ISBN 978-606-27-2678-2.
3. IONESCU C. Tratat de drept constituțional contemporan. Ediția 3. București, Editura C. H. Beck, 2019, 1358 p. ISBN 978-60618-0862-5.
4. MARX K., ENGELS F. Opere, Volumul 4. Editura Politică Bucureşti, l958, 573 p.
5. LENIN V. I. Constituția Prusiei. În: Opere complete. Ediția a doua. Volumul 17. Editura Politică. București, 1963, 659 p.
6. LENIN V. I. Cuvântare rostită la mitingul din raionul Hamovniki, 26 iulie 1918. În: Opere complete. Ediția a doua. Volumul 36. Editura Politică. București,1965, 585 p.
7. LENIN V. I. Statul și revoluția. În: Opere complete. Ediția a doua. Volumul 33. Editura Politică. București,1964, 305 p.
8. LENIN V. I. Cuvântare rostită la mitingul din din raionul Presnea, 26 iulie 1918. În: Opere complete. Ediția a doua. Volumul 36. Editura Politică. București, 1965, 585 p.
9. СУРИЛОВ А. В. История государства и права Молдавской ССР. Кишинэу, Картя Молдовеняскэ, 1963, 335 p.
10. Конституционное право Российской Федерации. Учебник. Под редакцией профессора Н. В. Витрука. Норма Ифра-М. Москва, 2010, 656 p.
11. Lassalle F. On the Essence of Constitutions (Speech Delivered in Berlin, April 16, 1862). [citat 14.03.2025] Disponibil: https://www.marxists.org/history/etol/newspape/fi/vol03/no01/lassalle.htm..
12. ROUSSEAU J. J. Despre contractul social sau Principiile Dreptului Politic. Editura MONDERO, București, 2007, 149 p. ISBN 978-973-9349-83-3.
13. GRIGOROVICI G. Constituția sovietică și constituția democratică. În: Constituția din 1923 în dezbaterea contemporanilor. București. Humanitas, 1990, 637 p. ISBN 973-28-0192-1
14. NEGULESCU P., ALEXIANU G. Tratat de Drept public. Tomul I. București, Casa Școalelor, 1942, 611 p.
15. STERE C. Curs de drept constituțional. Chișinău: Cartier, 2016, 375 p. ISBN 978-9975-86-088-8
16. ZELETIN Șt. Neoliberalismul. Studii asupra istoriei și politicii burgeziei române. București, Editura Scripta, 1992, 246 p. ISBN 9789739541404.
17. BOILĂ R. Principiile Constituției noi. Constituția din 1923 în dezbaterea contemporanilor. București, Editura Humanitas, 1990, 637 p. ISBN 973-28-0192-1
18. KELSEN H. *Doctrina pură a dreptului.* București: Editura Humanitas, 2000, 424 p. ISBN 973-50-0113-6

19. Constituția României din anul 1866. În: GUCEAC I. Evoluția constituționalismului în Republica Moldova. Chișinău, 2000, p. 141-173.
20. Constituția României din anul 1923. În: GUCEAC I. Evoluția constituționalismului în Republica Moldova. Chișinău, 2000, p. 196-214.
21. Constituția României din anul 1938. În: GUCEAC I. Evoluția constituționalismului în Republica Moldova. Chișinău, 2000, 373 p. ISBN 9975-930-04-2.
22. Конституция Автономной Молдавской Советской Социалистической Республики. În: În: GUCEAC I. Evoluția constituționalismului în Republica Moldova. Chișinău, 2000, 373 p. ISBN 9975-930-04-2.
23. ИВАНОВ В. М. РСС Молдовенеаскэ – стат суверан ын компоненца Униуниий РСС. Кишинэу, Картя Молдовеняскэ, 1983, p. 53.
24. ИВАНОВ В., КОСТАКИ Г. Дезволтаря конституционалэ а РСС Молдовенешть. Кишинэу, Картя Молдовеняскэ, 1981, 373 p. ISBN 9975-930-04-2.
25. Constituția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești din 1938. În: GUCEAC I. Evoluția constituționalismului în Republica Moldova. Chișinău, 2000, 373 p. ISBN 9975-930-04-2.
26. Constituția Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din 1941. În: GUCEAC I. Evoluția constituționalismului în Republica Moldova. Chișinău, 2000, 373 p. ISBN 9975-930-04-2.
27. Constituția Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din 1978. În: GUCEAC I. Evoluția constituționalismului în Republica Moldova. Chișinău, 2000, 373 p. ISBN 9975-930-04-2.
28. Constituția Republicii Populare Române, 13 aprilie 1948. [citat 21.03.2025]. Disponibil: https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/01/constituc5a3ia-republicii-populare-romc3a2ne-1948.pdf
29. BANCIU A. Istoria vieții constituționale în România (1866-1991), București, ȘANSA, 1996, 278 p. ISBN 973-9167-58-6
30. IONESCU Cr. Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente. 1741-1991. Ed. a 3-a rev. și adăug. București. Editura C. H. Beck, 2016, 1171 p. ISBN 978-606-18-0615-7
31. GUSTI D. Cuvânt de deschidere. Constituția din 1923 în dezbaterea contemporanilor. București, Editura Humanitas, 1990, 637 p. ISBN 973-28-0192-1
32. ЧИРКИН В. Е. Глобализация и базовые изменения современных конституций. Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. том 2 Nr. 1, 2016, ISSN 1991-3222
33. MURARU I., TĂNĂSESCU E. S. Drept constituțional și instituții politice. Vol. I, Ediția a IX revăzută și completată. București: Edituira Lumina Lex, 2001, 199 p. ISBN 978-606-18-0600-3.
34. Constituția Republicii Moldova. Monitorul Oficial nr. 466 art. 635, din 13-11-2024.